

שער שני:

בין האזרח למדינה

“אזרחות היא העצמה לפעילות ענפה בתחום החברתי והפוליטי המתבטאת ביכולות להשפיע על עיצוב התחום הציבורי” (מתוך דו"ח קרמניצר, 1997)

ההשתייכות למעגל החברתי-אזרחי מזמנת שאלות הנוגעות ליחסי הפרט והחברה הרחבה. קיימת מחויבות הדדית בין האזרח למדינה: קיומן ושמירתן של זכויות האדם והאזרח מוטלים הן על האזרחים והן על המדינה, כמו גם אחריותם למילוי החובות. הפעילויות בשער זה יעסקו בהיבטים שונים של הזיקה בין הפרט לחברה וחשיבות האחריות המשותפת שלנו כאזרחים למתרחש סביבנו ולעתיד המדינה, ברוח תפיסתו של ג'ון סטיוארט מיל שטען כי: “ערכה של המדינה אינו...אלא ערכם של היחידים המרכיבים אותה”.

פעילות מס' 4: אזרח ואזרחות

פעילות מס' 5: יש לי מניה במדינה

פעילות מס' 6: מי דואג לנו?

פעילות מס' 7: המדינה זה אנחנו

אזרח ואזרחות

מטרות:

- לברר היבטים שונים של מושג האזרחות ותפקיד האזרח.
- לעמוד על הזיקה בין הזכות להיות אזרח לבין החובה והאחריות המוטלת עליו.

עזרים:

- כרטיסי מידע ושאלות לעבודה בקבוצות.
- כרטיס משימה קבוצתית.

למנחה: הפעילות מומלצת גם לצוות החינוכי כהכנה לתוכנית "להיות אזרח".
פעילות המשך מומלצת: מצביע - משפיע (פעילות מס' 15).

מהלך הפעילות

שלב א' - במליאה

המנחה יפתח ויאמר:

הזכות להיות אזרח מדינה הוכרה בהכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם (התקבלה ב- 10.12.1948): "...כל אדם זכאי לאזרחות, לא תישלל מאדם אזרחותו דרך שרירות ולא תקופח דרך שרירות זכותו להחליף את אזרחותו."
• מה דעתכם על אמירה זו? מדוע היא כלולה לדעתכם בהכרזה בדבר זכויות האדם?

המנחה יבקש מהמשתתפים להשלים את המשפט: **אזרח בעיני הוא...**

(אדם שחי במדינה מסוימת, אדם נאמן למדינתו, אדם שעוזר למדינה, תורם, מתנדב, מעורב חברתית, אדם שחשוב לו לחיות במדינה, מרגיש שייך, משרת בצבא, משלם מיסים ...)
המנחה ירשום את תשובות המשתתפים על הלוח.

שאלה לדיון:

- מה מבחין בין אזרח פעיל לאזרח שאינו פעיל (פסיבי)? - הביאו דוגמאות מחיי היום-יום.

שלב ב' - זוגי / קבוצתי

המשתתפים יתחלקו לזוגות / קבוצות ויקבלו כרטיס משימה קבוצתית וכרטיס מידע.

כרטיס משימה קבוצתית

קראו את כרטיס המידע והתייחסו לשאלות הבאות:

שאלות לדיון:

1. מה מאפיין את דמות האזרח ומה משמעותה של אזרחות בחברה דמוקרטית לפי הקטע?
2. מה המסרים העיקריים העולים מן הקטע?

1 כרטיס מידע מס' 1

... החינוך האזרחי מכונן לכינון מחויבות למשטר הדמוקרטי ולהפגמת תפיסת עולם של זכויות האדם כנחלת כלל בני האדם וזכויות אזרח כנחלתם של כלל האזרחים.
 החינוך האזרחי מכונן גם לטיפוח של אחריות אזרחית, מעורבות אזרחית ויוזמה אזרחית של אזרח פעיל ואחראי...

האזרח הפעיל רואה עצמו כנושא באחריות לנעשה בקהילתו ובמדינתו. הוא חש סולידריות כלפי אחרים, יש לו אמפתיה כלפי החלש, הסובל, הנזקק או מי שנגרם לו עוול. הוא מוכן לקבל את האחר, מודע לחיוב שבשונות, פתוח לתרבות שונה משלו, וגישתו לעמדות שונות משלו היא פתוחה וסובלנית.

יש לו נטייה לקשר עם בני אדם, לשיתוף פעולה, לשותפות או להנהגה.

(מתוך: להיות אזרחים, דו"ח קרמניצר 1996, עמ' 17)

2 כרטיס מידע מס' 2

לשאלה אזרח טוב מהו, אפשר לתת כמה תשובות, ואין צורך לבחור ביניהן מאחר שכולן נכונות. אזרח טוב הוא אדם שהוא בן טוב להוריו ואב טוב לבניו; הוא מי שחי ועובד בין חבריו וביחד איתם בנאמנות וביחסי כבוד; הוא מי שנוטל חלק בצרות של הציבור, הן המקומי והן הלאומי, שבתוכו הוא נמצא; הוא מי שמרגיש באחדות הלאומית ושואף לשלומה של העולם כולו. ארבעה תחומים אלה – המשפחתי, החברתי, הלאומי והבין לאומי – הם תחומי מציאותו הטבעיים, וכך הם גם תחומי דאגתו ופעילותו הטבעיים. ואולם הם בבחינת חדרים המובילים זה לזה והאחד קודם לשני. חלילה לנו מן הטיפוס הידוע של אוהב האנושות השונא את משפחתו וסביבתו. בן החברה הוא בן-המשפחה, בן הלאום הוא בן-החברה, בן-העולם הוא בן-הלאום שהלך צעד אחד קדימה.

סימנו הראשון של האזרח הטוב, הוא כמו שראינו, רגש האחריות. את ענייני הציבור הוא רואה כענייניו... אינו משליך יהבו על אחרים ואינו מסתתר בצלם של אחרים, ואף אינו פועל לפי פקודה בלבד... האזרח צריך ללמוד... צריך גם לשקול, להבין איך להשתמש בידיעות שקיבל... לעקוב אחרי הנעשה בפועל, ולאחרונה יהיה גם סבלן. על האזרח ללמוד להקשיב... מה שהוא דורש מאחרים כלפי עצמו, ידרוש מעצמו כלפי אחרים...

(מתוך: חיים יהודה רות, שלטון העם על ידי העם: רעיונות יסוד בדמוקרטיה, תש"ט, תל-אביב, יבנה)

3 כרטיס מידע מס' 3

המושג "אזרח" מוזכר פעמים מספר בתנ"ך, בדרך כלל בסמיכות למושג "גר". הצירוף "בגר ובאזרח" מציין שני סוגי תושבים: "אזרח" הוא תושב קבע בארץ מקדמת דנא, ואילו "גר" הוא תושב שזה מקרוב בא. בן ישראל שייחוסו טהור בשונה מהגר שהינו תושב זמני בארץ וחסר זכויות. לדעת האבן עזרא, השם אָזְרַח שאל מעולם הצומח: תושב הקבע הוא אָזְרַח המשול לעץ נטוע, לשון "וּמְתַעֲרָה כְּאָזְרַח נֶעֱנָן" (תהילים ל"ז, 35).

רעיון זה קיים גם בארמית: אָזְרַח מתורגם דרך קבע למילה יִצְבֵּא, מן השורש: נ.צ.ב. שבארמית משמעו לטעת.

אם כן, אזרח ישראלי על פי מקורות אלו הוא תושב קבע בארצו, נטוע במקומו ובעל יציבות ושורשים עמוקים.

כותב הרב אברהם יצחק הכהן קוק כי אזרחות בישראל היא האושר העליון של האדם: "צירה עצמית ישראלית במחשבה ובתוקף החיים, אי אפשר לישראל אלא בארץ ישראל..."

4 כרטיס מידע מס' 4

האזרחות מציינת את הזיקה בין האדם ובין המדינה בה הוא חי. האזרחות היא אחד מהביטויים של רעיון האמנה החברתית במדינה הדמוקרטית: היא מבטאת את מהות יחסי הגומלין בין הפרטים המהווים את החברה לבין השלטון, וכן את מהות יחסי הגומלין בין הפרטים לבין עצמם, המאפשרים לכולם לחיות במדינה כבני אדם, ובמילים אחרות, לממש את זכויותיהם הטבעיות. יחסי הגומלין מורכבים ממערכת מסועפת של זכויות וחובות הן של הפרטים והן של רשויות השלטון. במסגרת המדינה, מערכת יחסים זו מתנהלת על פי כללים מוסכמים. כאשר אנשים באים לחיות יחד בחברה וכתנאי להמשך החיים ביחד, עליהם לקבוע כללים... כאשר הבסיס הזה מתערער, החברה מתפוררת...

(מתוך: להיות אזרחים בישראל, 2000)

5 כרטיס מידע מס' 5

במושג אזרחות באה לידי ביטוי מחויבותם של האזרחים כלפי המדינה והחברה לא רק מכוח חוק, אלא מתוך הכרה ומחויבות אישית. להיות אזרח משמעו גם לתרום לחברה במסגרת פעולות התנדבותיות כדי ליצור חברה אזרחית שביסודה ערכים כגון כבוד הדדי, חירות, שוויון ורווחה. אזרחות משמעה גם לתרום בהשתתפות ובמעורבות פוליטית במסגרות שונות – בהתאמה לכללי המשחק הדמוקרטיים. המדינה חייבת להגן על תושבי המדינה ולשמור שזכויותיהם לא ייפגעו, לספק לכלל האזרחים במדינה את צורכיהם הבסיסיים... לפתח את המדינה לטובת כל אזרחיה ולרווחתם..."

(מתוך: להיות אזרחים בישראל, 2000)

שלב ד' – במליאה

דיווח הקבוצות: כל קבוצה תציג את הרעיון המרכזי בקטע שקראה.

שאלות לדין:

1. מהי אזרחות פעילה? אילו מההגדרות הרשומות על הלוח מאפיינות אזרחות פעילה?
 2. האם אזרחות פעילה היא חובה או זכות? הסבירו.
 3. אילו שאלות וקשיים מתעוררים בחברה הישראלית סביב סוגיית האזרחות? (הביאו דוגמאות: עולים חדשים, עובדים זרים, פליטים).
 4. מסגרות חינוכיות ותוכניות שונות מעודדות בני נוער להיות פעילים. מדוע חשוב לטפח אזרחות פעילה בקרב בני הנוער? הביאו דוגמאות לגילויי אזרחות טובה שנתקלתם בהם או שמעתם עליהם.
 5. מה הסכנות הצפויות לחברה דמוקרטית שאזרחיה אדישים ואינם מגלים עניין ומעורבות?
 6. ג'ון סטיוארט מיל טוען כי "ערכה של מדינה אינו ... אלא ערכם של היחידים המרכיבים אותה" – למה כוונתו? כיצד מתקשרים דבריו למשמעות האזרחות ותפקיד האזרח?
 7. "תעודת הנוער, וכן תעודת כל איש טוב במדינה – היא להרבות אור, לעשות קצת יותר ממה שהמדינה מחייבת אותו ... ועשייה שיש בה ממש היא עשייה חיובית". (מתוך "הזקן והעם" – מבחר איגרות אישיות של בן-גוריון, משרד הביטחון, 1997).
- האם אתם מסכימים עם דבריו של דוד בן גוריון? במה? מה לדעתכם יכולים בני נוער לעשות למימוש דבריו של בן גוריון?

פעילות מס' 5

יש לי מניה במדינה*

מטרות:

- לבחון את אופי היחסים בין המדינה לבין אזרחיה.
- לעמוד על הזכויות של האזרח ועל חובותיו במדינה דמוקרטית.

עזרים:

- כרטיס משימה קבוצתית
- כרטיס מושגים – זכויות וחובות (נספח)

הערה: פעילות זו יכולה להוות חלופה לפעילות מס' 7 "המדינה זה אנחנו".
למנחה: להעשרת הדיון, מצורף נספח הכלול הגדרת מושגים כגון: זכויות אדם, זכויות אזרח, הקשר בין זכויות וחובות.

מהלך הפעילות

שלב א' – במליאה

המנחה יפתח ויאמר: ג'ון קנדי, נשיא ארצות הברית בין השנים: 1961–1963, אמר בנאומו הראשון כנשיא: "אל תשאל מה ארצך יכולה לעשות למענך, שאל מה אתה יכול לעשות למען ארצך".

- מה דעתכם על דבריו?
- האם לדעתכם השקפת העולם שביטא הנשיא קנדי בדבריו רלוונטית גם היום במדינת ישראל? נמקו.

שלב ב' – קבוצתי

המשתתפים יתחלקו לקבוצות. כל קבוצה תקבל כרטיס משימה קבוצתית ונספח מושגים.

כרטיס משימה קבוצתית

קראו את הפסקה הבאה, מלאו את הטבלה והתכוננו לדיווח במליאה:
אזרחות היא מעמד המוקנה לאדם מטעם המדינה והיוצר ביניהם מערכת של זכויות וחובות משפטיות. בסמכות המדינה לקבוע בחוק את מעמדו של כל אדם הנמצא בשטחה: מיהו זר ומיהו אזרח. המדינה קובעת גם כיצד נרכשת אזרחות ומגדירה את מערכת החובות והזכויות בינה לבין האזרח.
(על פי: י. שץ וש. אריאל. "לקסיקון המדינה")

מה האזרח "נותן" למדינה	מה האזרח "מקבל" מהמדינה

"חובת המדינה כלפי האזרח היא כחובת המשרת לאדונו...אחת מחובות המדינה היא לדאוג לאלה מאזרחיה, אשר עקב נסיבות קשות, אינם מסוגלים לספק לעצמם את צרכי הקיום הבסיסיים ללא סיוע מאחרים...לאזרחים אלה, הנמצאים במצוקה, צריכה הממשלה להושיט עזרה לא כפעולה של צדקה, אלא כחובה אזרחית".
(נשיא ארצות הברית, פרנקלין דלנו רוזוולט, 1882-1945)

"אנשים שחיים במדינה אחת ויש להם שלטון אחד, צריכים להיות שותפים אמיתיים בניהול המפעל, האמור להיות המפעל של כולם. מחלוקות והבדלי גישה, כמו גם הבדלי תרבות או דת, הינם לגיטימיים וחשובים. אולם המסגרת המשותפת וההסכמה ההדדית לקבל אותה הן המעניקות למדינה את הלכידות שהופכת את חוקיה לניתנים להצדקה לכאורה לגבי כל האזרחים".

(פרופ' רות גבזון, "מדינה יהודית ודמוקרטיה, אתגרים וסיכונים", בתוך: מאוטר מ., שגיא א., שמיר ר., [עורכים], רב תרבותיות במדינה דמוקרטית ויהודית, רמות 1998)

שאלות לדיון:

1. מה היה לכם קל יותר למלא – את חובות האזרח או את זכויותיו (חובת המדינה כלפיו)?
2. לגבי אילו זכויות או חובות התלבטתם? מדוע?
3. האם לדעתכם האזרחים מקבלים מהמדינה יותר מכפי שהם נותנים לה? נמקו.
4. מה דעתכם על עמדתו של נשיא ארצות הברית, פרנקלין רוזוולט – האם אתם מסכימים עם דבריו? נמקו.
5. מה דעתכם על דבריה של פרופ' גבזון – האם אתם מסכימים עמה? נמקו.

- גבשו עמדה קבוצתית לגבי חובות וזכויות האזרח במדינה והתכוננו להציגה במליאה.

שלב ג' – במליאה

כל קבוצה תציג בפני המליאה את הטבלה ואת עיקרי הדיון הקבוצתי.

שאלות לדיון:

1. אילו זכויות ואילו חובות הופיעו אצל מרבית הקבוצות (מה האזרח "מקבל" או "נותן")?
2. יש אזרחים הטוענים שהמדינה "לא נותנת להם כלום", ולכן אינם מרגישים חובה כלפיה. מה דעתכם על טענה זו? מה תענו להם?
3. נשיא ארצות הברית טען כי "חובת המדינה כלפי האזרח היא כחובת המשרת לאדונו" – מה דעתכם על הדימוי? האם לדעתכם תפיסה זו מתממשת במדינת ישראל? תנו דוגמאות.
4. מהי דמותה של מדינה שבה מודגשת רק חובת המדינה כלפי אזרחיה?
5. פרופ' גביזון מציגה את המדינה כ"מפעל" שכולם שותפים לו. כיצד תגדירו את תפקידה של המדינה בעיניכם? במה "כוחה"?
6. למה מחויבים האזרחים "השותפים" לאור תפיסה זו? האם לדעתכם תפיסה זו מתממשת במדינת ישראל? הביאו דוגמאות.
7. האם אתם, חשים שותפים למפעל שנקרא "מדינה"? מה לדעתכם יכול וצריך כל אזרח לעשות כדי לשמור על המשך קיומה והתנהלותה התקינה?
8. הרב צבי יהודה הכהן קוק כתב: "המדינה היא כולה קודש ואין בה שום פגם. היא גילוי שמימי עילאי של 'המחזיר שכינתו לציון'. עצם הערך של המדינה אינו מותנה אם יש בה יותר שומרי מצוות או פחות..." – למה מחייבת תפיסה זאת? מה דעתכם עליה?
9. הפעילות נקראת: **יש לי מניה במדינה** – למה הכוונה?
10. מה אתם כבני נוער יכולים לעשות על מנת לשמור על המניה שבידיכם או להעלות את ערכה?

1. זכויות האדם: הן זכויות טבעיות בסיסיות השייכות לאדם מעצם היותו בן אנוש. הן אינן מוענקות על ידי השלטון והשלטון אינו יכול ליטול אותן מן הפרט, אלא הוא חייב לדאוג שהזכויות יתקיימו ויכובדו. במשטר דמוקרטי תפקיד המדינה הוא להגן על זכויות האדם ולהסדיר את היחסים בין בני האדם בדרך הוגנת ומאורגנת.

שש הזכויות הטבעיות (זכויות יסוד) הן:

- הזכות לחיים, לביטחון ולשלמות הגוף
- הזכות לחירות
- הזכות לקניין
- הזכות לשוויון
- הזכות להליך משפטי הוגן
- הזכות לכבוד

2. חובות האדם: כדי לשמור ולקיים את הזכויות הטבעיות, חלה על כל אדם החובה להימנע מפגיעה בזכויות הטבעיות של האחר. חובת האדם לגלות סובלנות כלפי האחר, לכבד את זכותו להאמין, ולהביע דעה גם אם אמונתו ודעתו של האחר סותרת את דעתו.

3. זכויות האזרח: זכויות האזרח נוגעות לאדם החי במסגרת המאורגנת של המדינה וכוללות את זכויותיו הפוליטיות. השלטון איננו יכול לשלול זכויות אזרח. תפקידו של השלטון להגן על קיומן של הזכויות ועל כיבודן בידי החברה. זכויות אלה מחזקות את מעמדו ואת יכולת השפעתו של האזרח על חיי המדינה, לדוגמה: הזכות לבחור ולהיבחר – זכותו של האזרח לבטא את עמדותיו הפוליטיות על ידי קביעת הרכב השלטון, וכן להשפיע על הנעשה במדינתו במסגרת תפקידו באחד ממוסדות השלטון; חופש ההתארגנות – זכותו של אדם להתחבר לקבוצה (או מפלגה) ובמסגרתה להשפיע על החיים הציבוריים ולהביא לשינויים חברתיים ופוליטיים. זכויות אזרח ניתנות לכל האזרחים ללא הבדל דת, גזע ולאום. האזרחות מחייבת הכרה וכיבוד זכויות האחר והשונה והכרה בזכות המיעוט לשמור על ייחודו ולהשמיע את קולו בלא שיישללו ממנו זכויותיו.

בישראל, נכתבו זכויות האזרח במגילת העצמאות, מעין התחייבות של המדינה כלפי אזרחיה הקיימים והעתידים להיוולד. מגילת העצמאות אינה בגדר חוק, אך חוקי המדינה פורשו על-ידי בתי המשפט ברוחה.

ב-1992 נחקקו חוקי יסוד חשובים: 1. חוק יסוד כבוד האדם וחירותו, התשנ"ב, 1992

2. חוק יסוד חופש העיסוק, התשנ"ב, 1992

4. חובות האדם כאזרח: נובעות ממודעות האדם לכך שהוא מרכיב חשוב בחברה ובמדינה. חובתו האזרחית של האדם היא להשתתף בעיצוב החיים הציבוריים והפוליטיים במדינה ולציית לחוקי המדינה כמו: שירות בצבא, נאמנות למדינה, תשלום מיסים. כמו כן, חובתו להתריע על עוולות שנגרמות לפרט ולקבוצה במדינה ולבקר את רשויות השלטון וממלאי התפקידים אם הם חורגים מתפקידם ומסמכויותיהם.

5. מה בין זכויות לחובות?

אין קשר בין חובות לזכויות. זכויות שייכות לאדם מעצם היותו אדם. אם אדם איננו ממלא חובה המוטלת עליו כחוק הוא ייענש על פי החוק, אך לא ייפגעו זכויותיו האחרות שאין להן קשר לעבירה, ולכן, לאסיר יש זכות להצביע בכלא.

(על פי: להיות אזרחים בישראל, האגף לתוכניות לימודים, תש"ס, עמ' 132; 153)

פעילות מס' 6

מי דואג לנו?*

מטרה:

- להכיר את משרדי הממשלה ואת האופן שבו הם פועלים למען אזרחי המדינה.

עזרים:

- כרטיס משימה קבוצתית
- עיתונים יומיים

הכנה לקראת הפעילות:

שבוע לפני הפעילות יתחלקו התלמידים לקבוצות. כל קבוצה תבחר משרד ממשלתי אחד (חינוך, בריאות, ביטחון, אוצר, מסחר ותעשייה, תשתיות, אחר) שאותו הם רוצים להכיר. חברי הקבוצה יאספו מידע אודות ממקורות שונים המשרד שבחרו: יבדקו את תפקידיו, תחומי אחריותו, פעולותיו ותרומתו לרווחת האזרחים במדינה. את הנתונים יסכמו לקראת הפעילות בכיתה.

מידע על משרדי הממשלה השונים ועל רשויות שלטוניות נוספות (שלטון מקומי) ניתן למצוא באתר האינטרנט של הממשלה: <http://www.info.gov.il>.

מהלך הפעילות

שלב א' – קבוצתי

כל קבוצה תקבל כרטיס משימה ומבחר עיתונים יומיים:

כרטיס משימה קבוצתית

- מצאו כתבות הנוגעות למשרד שבחרתם והתייחסו לשאלות הבאות:
 - מהם הנושאים ובאילו הקשרים מוזכר המשרד שבחרתם?
 - על פי הכתבות, מה דעתכם על אופן התפקוד של המשרד שבחרתם?
 - הכינו הצעות למליאה – כיצד יכול המשרד לתת מענה לסוגיות שעלו מהכתבות?

שלב ב' – במליאה

דיווח הקבוצות.

שאלות לדיון:

- מה התחדש לכם מהמידע שאספתם על פעילות המשרד הממשלתי שבו עסקתם?
- מה ניתן ללמוד מהעיתונות על הקשיים והבעיות העיקריות שעמם מתמודדים משרדי הממשלה?
- איזו ביקורת מובעת בכתבות?

* הפעילות עובדה על פי "המשרד בפעולה", מתוך: להיות אזרח, מינהל חברה ונוער, 2002.

4. מהם, לדעתכם, תפקידי העיתונות והתקשורת בשמירה על התנהלות ציבורית תקינה? האם הדרישה ל"שקיפות", העולה בציבור בשנים האחרונות, מוצדקת או שהיא עלולה לגרום נזק?
5. מה יכולים האזרחים לעשות כדי לסייע לשיפור השירות הציבורי? (להחליף ממשלה בעת בחירות, להכיר את הזכויות המגיעות להם, להתריע על קלקולים, להפגין, להתאגד לקבוצות לחץ, לסייע לממשלה למלא מטלות על ידי התנדבות ועוד).

לסיכום, ניתן לכתוב ולפרסם כתבות באמצעי התקשורת בנושא: "המשרד המצטיין" וכן בנושא "המשרד הטעון שיפור".

פעילות מס' 7

המדינה זה אנחנו*

מטרות:

- להביא למודעות בני הנוער את חשיבות קיומה של מסגרת מדינית עבור כל פרט ועבור קבוצות שונות בחברה.
- לברר מחירים לפרט ולקבוצה במצב של העדר שלטון מרכזי או העדר מוסדות חברתיים מאורגנים.
- לעמוד על הזכויות והחובות של האזרח במדינה דמוקרטית.

עזרים:

- כרטיס משימה קבוצתית
- נספח מס' 1: רשימת אירועים
- נספח מס' 2: דף היגדים

מהלך הפעילות

שלב א' – במליאה

המנחה יאמר למשתתפים:

שערו בנפשכם כי החל מהיום בבוקר מפסיקים לתפקד כל מוסדות השלטון במדינה: הכנסת, בתי המשפט, משרדי ממשלה, מוסדות ממשלתיים וציבוריים שונים כגון: בתי ספר, בתי חולים, תחבורה ציבורית. בקיצור השלטון עצר מלכת.

- כיצד תרגישו?
- מה לדעתכם יקרה לנו?

המנחה ירשום על הלוח או על גבי בריסטול את התרחישים האפשריים שהמשתתפים העלו. המשתתפים עשויים להעלות תרחישים "חיוביים" ותרחישים "שליליים".

מיקוד הדין יהיה בהבנת המחירים לפרט ולחברה במצב שבו אין הסדרים חברתיים ברורים.

ניתן להיעזר בשאלות מנחות כגון:

1. מה לדעתך יקרה לך באופן אישי? לבני משפחתך? לחבריך? וכדומה. איך לדעתך הם ירגישו?
2. מה יקרה לקבוצות שונות בחברה? לחזקים? לחלשים?
3. מה יקרה לביטחון של כל אזרח ואזרח ולביטחון של החברה כולה?
4. איזה מחיר אנו עלולים לשלם כפרטים? כחברה?
5. אתם כבני נוער, איזו אחריות תקחו על עצמכם במצב שבו "השלטון עצר מלכת"?

* הפעילות עובדה על פי "כולנו ביחד וכל אחד לחוד", מתוך: להיות אזרח, מינהל חברה ונוער, 2002.

שלב ב' – קבוצתי

המשתתפים יתחלקו לקבוצות, כל קבוצה תקבל אירוע אחד מתוך רשימת האירועים (נספח מס' 1), דף הגדים (נספח מס' 2) וכרטיס משימה קבוצתית.

למנחה: בנוסף לדוגמאות המופיעות בנספח מס' 1, מומלץ לבחור אירועים אקטואליים מתוך העיתונות ולשלבם בפעילות.

כרטיס משימה קבוצתית

דונו באירוע שקיבלתם תוך התייחסות לשאלות הבאות:

1. האם אתם מסכימים להצעה או מתנגדים לה? נמקו.
2. האם תציבו הגבלות כלשהן? על פי אילו קריטריונים? מדוע?
3. עיינו בדף ההיגדים, בחרו בהיגד אחד המייצג בעיניכם את הזיקה בין אזרח למדינה, נמקו את בחירתכם.
4. האם ההיגד שבחרתם תומך בעמדתכם לגבי האירוע שקיבלתם? במה?
5. מי אחראי לביצוע ההחלטה?
6. כיצד אתם כבני נוער יכולים לסייע?

התכוננו להצגה במליאה, אפשר גם בדרך אמנותית, כתבה לעיתון, ראיון לתקשורת, עלון קיר.

שלב ג' – במליאה

דיווח נציגי הקבוצות.

שאלות לדיון:

1. כיצד התקבלו החלטות בקבוצה?
2. מה דעתכם על האירועים ועל הפתרונות שהוצגו בפניכם – אילו פתרונות מקובלים עליכם? לאילו אתם מתנגדים? אילו קשיים עלולים להתעורר?
3. השווו בין הדיון הקבוצתי לבין התנהלות המדינה במציאות. נסו להשוות בין העבודה בקבוצה לבין החברה הרחבה: במה דומה או שונה אופן קבלת ההחלטות? אופן ההתארגנות? שיקולי הדעת? מה ניתן ללמוד מהשוואה זו?
4. האם בדיונים בקבוצות נלקחו בחשבון צרכים של יחידים או של קבוצות?
5. אילו צרכים ממלאת המדינה עבור אזרחיה?
6. למה מחויב האזרח במדינה דמוקרטית?
7. "רק מסגרת בעלת חוקים ברורים תאפשר שיתוף פעולה בין בני אדם ומימוש היכולת הטמונה בכל אדם, כלומר לממש את זהותו..." – מה דעתכם על ההיגד? האם אתם מסכימים? מתנגדים?

אירוע מס' 1

בגלל ריבוי מעשי שוד, רצח ואלימות במקום מגוריהם, מציעה קבוצת אזרחים לאפשר לכל אזרח לשאת נשק בלא הגבלה.

אירוע מס' 2

בעקבות סגירת בתי הספר במקום מגוריהם מתארגנת קבוצת אנשי חינוך להקמת בית ספר המיועד לילדים מחוננים בלבד. הקבוצה מחליטה מי יתקבל לבית הספר ומי לא. אין התארגנות נוספת להקמת מוסד חינוכי אחר.

אירוע מס' 3

בעקבות השבתת מערכת הבריאות הציבורית מתארגנת קבוצת אנשי רפואה במטרה להקים מערכת בריאות פרטית למבוטחים גילאי 15-40 בלבד.

אירוע מס' 4

כתוצאה מהשבתת המערכת הציבורית, נוצר מחסור קשה בשירותים חיוניים במדינה. קבוצת יזמים מציעה שירותי ניקיון, דואר, שמירה וקשר עם גופים מסחריים בארץ ובחו"ל לכל בעל עסק שמוכן לשלם אחוז מסוים מרווחיו.

אירוע מס' 5

חברה כלכלית מציעה להשקיע בהקמת מתקן אזורי להתפלת מים בתנאי שתינתן לה בלעדיות בשיווק המים באזור כולו.

”
 לכל מדינה חייב להיות שטח (טריטוריה) שעליו היא מקיימת שלטון עצמאי וחופשי (שלטון ריבוני) ושאינו עוררין על שלטונה בו. לשלטון זה צריכה להיות הכרה בינלאומית, וכדי לקיימו על המדינה לקבל הסכמה לגבולותיה... לכל מדינה חייבת להיות גם אוכלוסייה קבועה... הכוונה היא לכך שמכלול בני האדם החיים בשטח שתחת שלטונה של המדינה ימצאו שם באופן קבוע, יכירו בקשר שלהם למדינה ויקיימו ביניהם קשר חברתי כלשהו.

”
 המדינה מפעילה את שלטונה על הארגון החברתי של בני האדם החיים באותה טריטוריה מוגדרת, ושלטון זה מהווה את הסמכות היחידה לקביעת החוקים והסדרים שלפיהם מתנהלים החיים בשטח המדינה.

”
 קיומה של המדינה מונע אנרכיה מוחלטת שבה לא יוכל אף אדם לחיות. לפיכך המדינה קיימת כדי לאפשר לכל אדם קיום בביטחון מלא, כמו גם צדק, אושר ומימוש הפוטנציאל הגלום בו.

”
 האדם הוא יצור חברתי מטבעו ואין לו אפשרות להתקיים כבודד. רק מסגרת חברתית מסודרת, בעלת חוקים ברורים, אשר יסדירו את מערכת היחסים בין בני האדם, תאפשר שיתוף פעולה ומימוש היכולת הטמונה בכל אדם.

”
 במדינות דמוקרטיות רבות יש רצון להבטיח לכלל האזרחים תנאי מינימום של רמת חיים בתחומי החינוך, הבריאות, התעסוקה וכו' וליצור תנאי מינימום שווים לכל, תוך ניסיון שלא לפגוע במי שיכולים לאפשר לעצמם חיים שמעל למינימום זה.

”
 הביטוי "אזרח" מכוון לאדם המושרש היטב במקום בו הוא יושב ובחברה שאליה הוא משתייך. המילה "אזרח" מגדירה כל מי שהוא תושב קבע ויש לו זכויות מלאות כמו גם חובות שקבעה לו המדינה.

”
 במדינה דמוקרטית המסגרות החברתיות הן עצמאיות ובלתי תלויות במדינה ואינן מהוות סוכנויות של המדינה. הארגונים החברתיים השונים מרסנים את השלטון, שכן הם מפזרים את העוצמה הפוליטית בקרב קבוצות רבות שמתחרות ביניהן.

הפרט אינו יכול להתחמק או להימנע מלהיות נתון תחת שלטון כלשהו במדינה כלשהי. אדם יכול לעזוב מדינה אחת, אבל בעשותו כך ייקלע בהכרח למדינה אחרת.

”

כשם שיש עניין כלל חברתי בהבטחת ביטחון המדינה, כך יש עניין בהבטחת זכותן של קבוצות שונות לקיים אורח חיים לפי מסורתן, הבנתן ורצונן.

”

השלטון קיים כדי להגן עלינו זה מזה. השלטון חורג מגבולותיו כאשר הוא מחליט להגן עלינו מפני עצמנו.

”

החברה המדינית נוצרה כתוצאה מהתקשרות רצונית של פרטים. זוהי ברית (אמנה חברתית), שבאמצעותה כורת כל העם הסכם עם כל אזרח, וכל אזרח כורת הסכם עם כל העם... כל האזרחים הכורתים ברית (אמנה) – שווים הם. (על פי חוקת מדינות מסוימות בארה"ב)

”

ההיגדים מבוססים על המקורות הבאים:

רחל גרומן ומשה פלג, **דמוקרטיה ישראלית – שיעורים באזרחות לבתי ספר תיכוניים**, הוצאת כרמל, 1994.

שלמה יובל, **המשטר במדינת ישראל – נושאים באזרחות**, הוצאת עם עובד, 1979.

עודד ליפשיץ, **המשטר הדמוקרטי והמשטר במדינת ישראל**, הוצאת בית הספר של יואל גבע, 1994.

